

L'escut català de Clusone i el Gran Capità

Autor: Vittorio Pedrocchi

Data de publicació: 28-06-2019

El poble italià de Clusone, la ciutat de Bérgamo i tota la seva comarca es van rendir el juny del 1513 al català Ramon Folc de Cardona, el veritable Gran Capità. Article d'En Vittorio Pedrochi per a l'Institut Nova Història.

El Nadal de 2015 vam anar de visita a Clusone (Bérgamo, Llombardia, nord d'Itàlia). La sorpresa va ser quan vàrem veure un escut català a la façana de l'ajuntament. En aquest escrit es documenta aquest fet.

Efectivament, a la famosa façana de l'ajuntament (Palazzo Comunale di Clusone) hi ha uns frescos que expliquen amb fets heràldics la història del poble entre 1400 i 1700 [1]: una vertadera Galeria Heràldica dels Rectors o Podestà di Clusone [2], on apareix un escut de la Corona de Catalunya i Aragó: amb els pals catalans.

Escut català a la façana del Palazzo Comunale di Clusone, fotografiat el 30-1-2015.

Detall del fresc on surt un escut amb els pals catalans a la façana del Palazzo del Comune di Clusone

Investigant una mica, s'ha pogut corroborar un fet històric: la població de Bérgamo i tota la comarca (que inclou Clusone) es van rendir al Gran Capità català Ramon Folc de Cardona el juny de 1513, al qual li pagaven un tribut de 3.200 ducats [3] [4]. Aquesta comarca normalment formava part de la República de Venècia, de manera que a continuació el capità venecià Renzo de Cheri va recuperar Bérgamo, però el Cardona va ordenar el setge del castell i va enviar-hi reforços, i a les seves ordres Antoni de Leiva va fer caure la ciutat de Bérgamo un altre cop, quedant de nou en poder del Cardona l'octubre de 1514 [4]. A la història familiar de la important família Lupi de Bérgamo s'explica

com "el Cardona" (literal) va conquerir en dues ocasions Bèrgamo [4]. També s'explica el mateix al llibre "El Gran Capità Català, Ramon Folc de Cardona" escrit per Josep Teixidó i publicat pel monestir de Santa Maria de Poblet el 1969, on es narra fil per randa totes les conquestes que el Cardona va fer al nord d'Itàlia, i on especifica també que Bèrgamo "pagava tributs al Cardona" [3]. La ciutat de Bèrgamo, efectivament, a principis de segle XVI va ser atacada dues vegades pels francesos i set pels espanyols, alternant-se amb les reconquestes venecianes [5]. La importància d'aquesta troballa és que l'escut permet assignar empíricament sota quina sobirania van produir-se aquells fets històrics concrets.

El primer escut més gran que apareix juntament amb l'escut català és l'escut dels Orleans de França [6], escut que per primera vegada va lluir Carles I d'Orleans (Duc d'Orleans entre 1407-1465), fill del Duc d'Orleans i de Valentina Visconti [7], un escut quarterat que alterna les flors de lis dels Orleans amb el blasó dels Visconti. La família Visconti era una família noble llombarda que tenia un blasó on apareix un infant empassat per una serp. Van ser ducs de Milà fins el 1447 [8]. Durant el segle XIV i el XV Clusone va pertànyer a Bèrgamo, quan va passar a dependre dels Visconti [9]. Però posteriorment al domini dels Visconti, Lluís II d'Orleans (Lluís XII de França) va reclamar els drets del Ducat de Milà per l'ascendència de la seva àvia (Visconti), i va iniciar les guerres amb el nord de l'actual Itàlia. D'aquesta manera, Lluís II d'Orleans va ocupar el Ducat de Milà entre el 1499 i 1512, i justament és l'escut de Lluís II d'Orleans el que figura a dalt de tot de la façana. A l'escut encara es pot observar el cap i els braços de l'infant engolit per la serp. En el llibre Clusone de l'any 1975 hi surt una fotografia del mateix escut en millor estat de conservació que avui dia [2].

Blasó de la família Visconti,
que va regnar al Ducat de Milà
de 1277 a 1447 [8].

El mateix fresc en millor estat de conservació apareix al llibre Clusone,
fa més de 40 anys enrere [2].

La invasió dels francesos va afavorir que es formés una aliança internacional per foragitar-los, on hi va tenir un paper destacat el Gran Capità català a les ordres del Rei Ferran el Catòlic [3].

Així doncs, l'any 1512 es va crear la Lliga de Venècia, fomentada pel Papa Juli II (Giuliano Della Rovere) i amb l'ajut de la Corona de Catalunya i Aragó (Ferran II el Catòlic), el Duc de Milà, els Cantons Suïssos, la República de Venècia i el Regne d'Anglaterra. La Lliga feu recular Lluís II d'Orleans [10]. Ramon de Cardona va ser justament el Capità General de la Santa Lliga (1511-1513) que comandava tots els exèrcits, i d'aquí ve la fama del Gran Capità. Posteriorment, Venècia signà la pau amb el rei Lluís XII de França el 6 d'abril de 1513 [3], i per separat Lluís XII també va signar una treva amb Ferran II el Catòlic el 1513 (Ferran va assegurar-se d'aquesta manera que els francesos li respectessin el Regne de Nàpols). El fet que estiguin els tres escuts junts podria fer referència a aquestes aliances.

Tot sembla indicar que la façana amb escuts del palau de Clusone es refereix a aquest moment històric de principis del segle XVI. A sota dels escuts hi ha escrit un petit Arengo, on es donaven a conèixer les decisions i sentències, tal com s'estableix en els Ordini consagrats del 20 de gener de 1593, la qual cosa permet datar i afirmar que els frescos d'aquest tros de paret fan referència al segle XVI [2].

En el llibre 'Clusone' (1975) apareix una segona fotografia de Clusone [2] on s'intueix un fresc amb els mateixos escuts que a la façana principal. Aquí s'hi ha sobreposat un escut esculpit en pedra amb el lleó de la República de Venècia, indicant que aquesta finalment es va imposar als altres mandataris.

Aquest segon escut català es troba a la mateixa façana de l'ajuntament,
una mica més a l'esquerra del primer

El requadre on hi ha l'escut català explica sota quins altres mandataris va estar Clusone al segle XVI que fossin diferents als de la República de Venècia, que van ser els més habituals i l'opció definitiva (els escuts dels nobles venecians apareixen al llarg de la resta de la façana). L'escut del rei Lluís II d'Orleans a dalt de tot indica que el poble va

estar majoritàriament sota el poder dels francesos en aquell moment de la història (Bérgamo va pertànyer a Lluís II d'Orleans, Duc de Milà, entre 1499-1512), i a sota l'escut de la Corona de Catalunya i Aragó (conquestes puntuals el 1513 i 1514) i el tercer escut té un escacat d'argent i de gules, típic de mercenaris o condottieri, i també similar al de Croàcia, però se'n desconeix la interpretació ja que està incomplet. L'escut del rei Lluís XII està documentat en façanes d'altres ajuntaments del nord d'Itàlia, com per exemple el Palazzo Comunale de Cremona, on l'escut indica que a l'any 1509 la sobirania d'aquest poble pertanyia al rei Lluís XII [11] (tot i que en realitat utilitzava l'escut dels Orleans).

Escut que surt a l'Araldica della Dominazione Francese nel Ducato di Milano (Rocculi, 2014) [11]

El fet que l'escut de Clusone sigui el dels pals catalans, ens indica que en aquestes guerres d'Itàlia els exèrcits del Gran Capità Ramon Folc de Cardona actuaven en nom de la Corona de Catalunya i Aragó, malgrat que sovint s'atribueixen aquestes gestes als castellans. Les gestes del Gran Capità català van ser tan importants i famoses en aquella època, que fins i tot a l'escut de la façana de Clusone és l'únic en què apareixen dues inicials "G.M.", per a remarcar un personatge primordial. La hipòtesi més probable és que facin referència a la inscripció "Gonsalvum Magnum", que és com s'anomenava al famós Gran Capità en llatí (Felip Rodríguez com. pers. a partir de diverses evidències en llibres i [12] [13]). Normalment s'ha traduït com a "Gran Gonzalo" fent referència al Gran Capitán Gonzalo Fernández de Córdoba, però tal com apunta En Felipe Rodríguez [13], l'origen etimològic del mot "Gonsalvum" també significa "Guerrer, Batallador", i per tant es pot traduir de forma literal Gonsalvum Magnum com a "Gran Batallador o Gran Capità" [13]. De fet, en el cas de Clusone, és indubtable que la conquesta de la comarca va ser feta per Ramon Folc de Cardona, pel qual motiu probablement ens trobem davant d'una prova heràldica on el Gran Capità català s'associa a les inicials G.M., sense haver-hi cap relació amb els castellans ni amb el Gran Capitán Gonzalo Fernández de Córdoba.

Referència al Gran Capità "Gonfalvum Magnum Capitaneum" que permet interpretar les inicials G.M. de l'escut de Clusone, al llibre "Annales mundi, sive Chronicon universale secundum optimas chronologorum epochas orbe condito ad annum Christi, millesimum sexcentisimum sexagesimum perductum ... In hac vero ultima editione additum fuit supplementum usque ad annum 1692. Post editionem Parisiensem et Venetam prima in Germania, a plurimis mendis purgata"[12].

Avui dia, hi ha alguns estudis que apunten que segurament hi ha hagut una suplantació de personalitat del Gran Capità català Ramon Folc de Cardona per un Gran Capitán castellà Gonzalo Fernández de Córdoba, perquè en molts llibres del segle XVI, XVII i XVIII se l'anomena "Gonzalo Fernández de Cardona" o que era de "pàtria cardonesse" [13]. I de la mateixa manera les guerres d'Itàlia van ser fetes per Ferran el Catòlic en nom de la Corona de Catalunya i Aragó i no pas en nom del Regne de Castella, com es pot observar en diverses pintures de l'època. Fins i tot al Quixot (1605) ja surt una primerenca referència a la falsificació del personatge històric del Gran Capitán. Allí, un hostaler enfurismat per la falsificació de llibres històrics per part de la Cancelleria Reial, diu: «si alguno quiere quemar, que sea ese del Gran Capitán y dese Diego García» [14].

Detall de l'oli Batalla de Pàvia (1525), pintada per un artista flamenc desconegut del segle XVI (Birmingham Museum of Art). Tot i que els fets són posteriors a les conquestes del Cardona, es pot veure com un exèrcit amb senyeres catalanes lluita contra els francesos.

El Gran Capità català, llibre publicat per Josep Teixidó el 1969.

El Gran Capità català

El Gran Capità català era Ramon Folc de Cardona, III d'Anglesola i XVI Baró de Bellpuig, també Baró de Linyola, Comte d'Albento, comte d'Oliveto i duc de Somma [3], [15] i [16] conegut també com Ramon III d'Anglesola [17]. Va tenir càrrecs molt importants dins de la Corona de Catalunya i Aragó: Almirall, Capità General de la Santa Lliga, virrei de Sicília i virrei de Nàpols. Ramon Folc de Cardona va ser virrei de Nàpols entre 1509 i 1522 [3] [17] essent-ne el tercer virrei, després que el primer virrei (anys 1505-1507) fos el seu cosí tercer Joan Ramon Folc IV de Cardona (1446-1513), Gran Conestable de Catalunya. En molts indrets es diu que el virrei de Nàpols, exactament aquells mateixos anys, va ser el Gran Capità castellà Gonçal de Córdoba [18], però aquest càrrec només el pot ocupar una única persona, per la

qual cosa probablement hi ha hagut un intent clar de supplantar per mitjà del Gran Capità castellà els personatges de la família Cardona, usurpant la identitat del primer virrei Joan Ramon Folc IV Cardona [19] [20] i la fama del tercer virrei i Gran Capità català Ramon Folc de Cardona. De fet, el títol de virrei a principis del segle XVI era exclusiu de la corona catalano-aragonesa i s'assignava a parents del rei de la més alta noblesa [21], per la qual cosa no el podia ostentar mai un militar castellà sense parentesc reial. A la wikipèdia castellana sobre els virreis de Nàpols [18], tot i que segueixen posant Gonçal de Córdoba com a primer virrei entre 1504-1507, de fet al costat ja especifiquen "En rigor, no fue virrey sino capitán general y lugarteniente del rey".

El naixement d'en Ramon Folc de Cardona es pot fixar el 4 de juliol de 1467. Va morir el dia 10 de març de 1522. El seu fill, Ferran I d'Anglesola i XVII baró de Bellpuig va contraure matrimoni el 1539 amb Beatriu de Figueroa Fernández de Córdoba, neta del suposat Gonçal de Córdoba, i per tant teòricament hi va haver una unió del llinatge dels Cardona amb els Fernández de Córdoba [22], però això va ser posterior a les gestes del Gran Capità. Aquesta unió s'ha utilitzat per confondre les gestes del Gran Capità català Ramon Folc de Cardona amb un suposat Gran Capità castellà [13] [20].

Al final del llibre de Josep Teixidó sobre el Gran Capità català, s'esmenta que el Gran Capità castellà Gonçal de Córdoba va aconseguir el seu nom gloriós i els seus triomfs exactament als mateixos llocs d'Itàlia que el Cardona "ambdós conqueriren llurs llaors i llurs triomfs al mateix sòl italià" [4]. Als Anales de Cataluña [23], es menciona la mort del famós Gran Capità —en referència inequívoca a Ramon de Cardona, virrei de Nàpols— com a "gloria de la Nación Catalana".

Referència de la mort del Gran Capità Ramón Folc de Cardona, "gloria de la Nación Catalana", als Anales de Cataluña (1709) [23]

L'escut personal de Ramon Folc de Cardona es troba esculpit a la seva tomba, al mausoleu renaixentista que el Gran Capità català encara té avui dia a l'església de Sant Nicolau de Bellpuig (l'Urgell). Molt aconsellable de visitar perquè és una de les millors obres renaixentistes existents a Catalunya [24] [25].

Escut de Ramon Folc de Cardona al mausoleu de Sant Nicolau (Bellpuig), novembre de 2018

Vittorio Pedrocchi
juny de 2019

Referències bibliogràfiques:

[1] <http://www.comune.clusone.bg.it/il-comune/lo-stemma-del-comune/>

[2] Morali, N. & Terzi, T. (1975). Clusone. Ed. Ferrari Clusone, Bergamo.

[3] Teixidó, J. (1969). El Gran Capità català Ramon Folch de Cardona. Impremta Monàstica, Poblet.

[4] http://servizi.ct2.it/ssl/wiki/index.php?title=La_famiglia_Lupi_-_Le_vicende_belliche_del_1508-1514

[5] <https://es.wikipedia.org/wiki/B%C3%A9rgamo>

[6] http://www.heraldique-blasons-armoiries.com/armoriaux/familles%20souveraines/blasons_O1.html

[7] https://ca.wikipedia.org/wiki/Carles_I_d%27Orleans

[8] https://fr.m.wikipedia.org/wiki/Famille_Visconti

[9] <https://it.wikipedia.org/wiki/Clusone>

[10] https://ca.wikipedia.org/wiki/Llu%C3%ADs_XII_de_Fran%C3%A7a

[11] Rocculi, G. 2014. l'Araldica della Dominazione Francese nel Ducato di Milano. Archivum Heraldicum 2014: 61-65.

[12] Annales mundi, sive Chronicon universale secundum optimas chronologorum epochas orbe condito ad annum Christi, millesimum sexcentisim sexagesimum perductum ... In hac vero ultima editione additum fuit supplementum usque ad annum 1692. Post editionem Parisiensem et Venetam prima in Germania, a plurimis mendis purgata

[13]<http://www.inh.cat/arxiu/vid/3r-Cicle-de-Falsificacio-de-la-Historia/Felip-Rodriguez--Gonzalo-Fernandez-de-Cordoba,-el-Gran-Capitan-:-indicis-bibliografics-d-un-Cardon>

[14] Batlle, L. 2015. «El Quixot» denuncia les mentides dels llibres d'història. Institut Nova Història.
<https://www.inh.cat/articles/-El-Quixot-denuncia-les-mentides-dels-llibres-d'historia>

[15]https://ca.wikipedia.org/wiki/Ramon_Folc_de_Cardona-Anglesola

[16]https://ca.wikipedia.org/wiki/Baronia_de_Linyola

[17]Duran, E. (1973). "Cardona-Anglesola i de Requesens, Ramon de". Gran Enciclopèdia catalana, vol. 4, pp 411-412.

[18]Anexo: virreyes de Nápoles (versió de juny de 2019)
https://es.wikipedia.org/wiki/Anexo:Virreyes_de_N%C3%A1poles

[19]Mayolas, P. 2009. El cas JRFC IV. Institut Nova Història <https://www.inh.cat/articles/El-cas-JRFC-IV->

[20]Mayolas, P. 2017. Censura i postveritat al segle XVI català. Seqüències de prova i error a l'obrador de la història. Capítol 5: "El Gran Capitán", un Cardona. Ed. Llibres de l'Índex. Barcelona, 191 pàgines.

[21]Bilbeny, J. 2006. Cristòfor Colom Príncep de Catalunya. Libbooks, Barcelona, 381 pp.

[22]<http://www.xenealoxiasdoortegal.net/ortegal/folch.htm>

[23] Feliu de la Peña, N. (1709). Anales de Cataluña y epílogo breve de los progresos y famosos hechos de la Nación Catalana. Tomo tercero. Ed. Juan Pablo Martí, Barcelona.

[24]<https://www.bellpuig.cat/el-municipio/turisme/recursos/mausoleu-de-bellpuig>

[25]Yeguas, J. 2009. El mausoleu de Bellpuig. Història i art del renaixement entre Nàpols i Catalunya. Ed. Saladrígues, S.L. Bellpuig, 215 pàgines.